Iga Skowrońska

Franciszek

STAROWIEYSKI

Fantasmagoryczne życie i twórczość

PRL. Biografie

Franciszek

STAROWIEYSKI

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Iga Skowrońska

Franciszek
STAROWIEYSKI

Fantasmagoryczne życie i twórczość

PRL. Biografie

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO
Łódź 2026

Iga Skowrońska (ORCID: 0009-0007-5924-5431)

RADA NAUKOWA SERII
Przemysław Waingertner (przewodniczący), Uniwersytet Łódzki • Jerzy Eisler, Oddział IPN w Warszawie • Stanisław Jankowiak, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu • Eryk Krasucki, Uniwersytet Szczeciński • Krzysztof Lesiakowski, Uniwersytet Łódzki • Małgorzata Machałek, Uniwersytet Szczeciński • Jarosław Pałka, Archiwum Historii Mówionej Domu Spotkań z Historią i Ośrodka KARTA w Warszawie • Robert Skobelski Uniwersytet Zielonogórski

RECENZENTKA
Aneta Pawłowska

REDAKTOR INICJUJĄCA
Natasza Koźbiał-Grabowiecka

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ
Katarzyna Gorzkowska

SKŁAD I ŁAMANIE
AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA
Elżbieta Pich

PROJEKT GRAFICZNY OKŁADEK SERII
Katarzyna Turkowska

DOSTOSOWANIE PROJEKTU
Monika Rawska

Na okładce wykorzystano zdjęcie Franciszka Starowieyskiego
Źródło: Jan Popłoński, ZAiKS (według opisu na odwrocie zdjęcia)
Fot. dzięki uprzejmości Mikołaja Starowieyskiego
Tło okładki: Rondo ONZ w Warszawie (widok w kierunku południowo-wschodnim) zdjęcie Henryka Jurki

© Copyright by Iga Skowrońska, Łódź 2026
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2026

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.11433.24.0.M
Ark. wyd. 9,2; ark. druk. 14,25

https://doi.org/10.18778/8445-103-8

ISBN 978-83-8445-102-1
e-ISBN 978-83-8445-103-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 635 55 77

Spis treści

Wstęp 7

Legenda 13

Ekscentryk na misji przeciw konwenansom 13
Artysta na cenzurowanym 25
Gołąbek popularności 30
Sukces na Zachodzie 37
Teatr Rysowania – performansowa prowokacja 59

Człowiek 79

Źródła fantazji 79
Czas nauki i czas pracy 100
Miłość i śmierć 115
Duch przedmiotów 134
Społecznik i jego czaszka 146
Kryminalne historie i sądowe potyczki 155

Sztuka człowieka-legendy 161

Sztuka mistyfikacji 161
Idole bez nazwisk 164
Postmodernista mimo woli 167

Plakat 169
Skłonność do skrajności 176
Szalone światy z linii i plamy 182
Dusza i ciało 186
Muzy 187
Eros 195
Programowy skandalizm 201
Filozofia sztuki 202
Gust odbiorcy a pieniądze 210
Życie dla sztuki 212

Zakończenie 217

Bibliografia 221

Wstęp

Decyzje podjęte przez aliantów po II wojnie światowej na konferencjach w Jałcie i Poczdamie doprowadziły do włączenia Polski w strefę wpływów Związku Radzieckiego, a tym samym rozpoczęcia kolejnego burzliwego okresu historii państwa – czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Proces konsolidacji władzy komunistycznej zakończył się w grudniu 1948 roku wraz z połączeniem Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej w Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą, która w kolejnych dekadach zdominowała wszystkie sfery życia publicznego, czyniąc z kultury narzędzie umacniania swojej dominacji. W myśl obowiązującej doktryny marksistowsko-leninowskiej sztuka miała służyć kształtowaniu świadomości klasowej i wspierać budowę socjalistycznego społeczeństwa. Aż do lat 80. XX wieku państwo było jedynym mecenasem i inwestorem sztuki, uzależniając wszelką działalność twórczą od ekonomii polityki i celów propagandowych.

Po kongresie zjednoczeniowym partia rozpoczęła podporządkowywanie sobie życia kulturalnego. Zgodnie z totalitarnym schematem, pozorując otwartą dyskusję, organizowano narady środowiskowe i zjazdy, mające na celu zatwierdzenie konkretnych paradygmatów. W lutym 1949 roku w Nieborowie odbyła się konferencja plastyków, stanowiąca wstęp do pełnego zniewolenia twórczej wyobraźni. W czerwcu tego samego roku, podczas ogólnopolskiego zjazdu Związku Polskich Artystów Plastyków, oficjalnie wprowadzono zaczerpnięty z radzieckiej doktryny Andrieja Żdanowa socrealizm, który stał się dogmatem. Odtąd sztuka miała służyć tylko partii. Stylistycznie oznaczało to prostą, zrozumiałą dla każdego realistyczną formę, przejawiającą się w nawiązaniu do klasycznych form i ludowości, a także monumentalizm postaci,

służący ukazaniu siły. Treść miała idealizować etos pracy i życia przeciętnego przedstawiciela klasy robotniczej, a jednocześnie negować wpływ Zachodu, kosmopolityzm i burżuazję.

Wprowadzenie i egzekwowanie realizmu socjalistycznego jako obowiązującego stylu artystycznego, a także działalność Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk skutkowały głębokim ograniczeniem autonomii twórczej. Cenzura stała się integralnym elementem systemu, mechanizmem kontroli treści, którego celem było utrzymanie jednolitego, ideologicznie poprawnego obrazu rzeczywistości. Sztuka polska tamtego okresu reprezentująca inne kierunki powstawała na emigracji lub w ukryciu, poza oficjalnym obiegiem[1].

Po śmierci Stalina w 1953 roku nastąpił czteroletni okres zwany odwilżą, wiążący się z chwilowym złagodzeniem represyjnej polityki władzy i osłabieniem cenzury, wnoszący nadzieję na wolność i zniesienie autorytarnego terroru. Artyści uzyskali większą swobodę twórczą, powrócili do awangardy i eksperymentów formalnych. Czas ten trwał jednak krótko, a polityka Władysława Gomułki doprowadziła do narastającej stagnacji trwającej aż do przejęcia władzy przez Edwarda Gierka w latach 70. Liberalizacja reżimu politycznego znalazła odzwierciedlenie w sztuce – organizowano liczne imprezy kulturalne, festiwale, sympozja i plenery, zaczęto eksperymentować z nowymi formami wypowiedzi artystycznej, takimi jak happening, performance, instalacja. Z inicjatyw społecznych, często przy domach kultury, powstawały niezależne galerie promujące sztukę awangardową i konceptualną. Wtórnym efektem ograniczenia treści swobody wypowiedzi była kreatywna eksploracja na polu formy. Z kolei następna dekada i wprowadzenie stanu wojennego wiązało się z bojkotem instytucji państwowych, w okresie kryzysu i działania „Solidarności" sztuka stała się krytycznie zaangażowanym narzędziem sprzeciwu, mającym służyć wyższemu celowi – odzyskaniu niepodległości[2].

Ciekawe zjawisko w grafice czasów PRL stanowił plakat artystyczny. W odróżnieniu od agitujących afiszów politycznych cechował go unikatowy i zróżnicowany styl. Plakat stanowił przestrzeń alternatywną wobec głównego,

---

1 Obszernie na temat sztuki tamtego okresu w: W. Włodarczyk, *Socrealizm. Sztuka polska w latach 1950–1954*, Kraków 1991.

2 O sztuce czasów PRL w: S. Krzysztofowicz-Kozacka, *Sztuka w czasach PRL*, Olszanica 2016.

państwowego nurtu sztuki, dlatego też wielu utalentowanych artystów sztuk plastycznych zwróciło się w jego kierunku. Dziedzina ta nie tylko zapewniała stałe zlecenia, ale też względną wolność od cenzury. Już w latach 50. polski plakat, dzięki kunsztowi i wyjątkowości, stał się rozpoznawalny i doceniany w Europie. Dopiero jednak po odwilży możliwe było wykształcenie się Polskiej Szkoły Plakatu. Jej znaczenie, wartość i ranga były odwrotnie proporcjonalne do poziomu wolności twórczej kraju za żelazną kurtyną. Renoma i jakość zachowywały standardy jeszcze w latach 70., ale od lat 80. plakat zaczął powoli tracić na znaczeniu. W latach 90., po odzyskaniu niepodległości, zlikwidowano Międzynarodowe Biennale Plakatu z warszawskiej Zachęty, kojarząc je z ustrojem socjalistycznym, co dało pretekst do odsunięcia mecenatu państwowego. Odtąd plakat stał się przedmiotem wolnego rynku, a o jego wartości miały decydować konsumpcyjne normy[3].

Peerelowski plakat stał się kolorowym symbolem swoich czasów dzięki oryginalnemu i inteligentnemu językowi, którym operował, a także za sprawą wybitnych osobowości twórczych, które działając jednostkowo, przyczyniły się do wspólnego sukcesu Polskiej Szkoły Plakatu. Wyobraźnia, odwaga i dowcip obecne w ich dziełach rozweselały smutne, szare ulice miast i miasteczek[4].

Wokół trwającego cztery dekady okresu PRL powstały spolaryzowane narracje z tendencjami do deprecjonowania wszelkich socjalistycznych metod zarządzania państwem bądź odwrotnie – do romantyzowania minionej epoki. Z jednej strony podkreśla się opresyjność socjalistycznego systemu, codzienne trudności społeczeństwa polskiego, które nie uporawszy się jeszcze z traumami wojennymi, musiało mierzyć się z nowymi przeszkodami na drodze do odzyskania niepodległości, takimi jak: zależność od Związku Radzieckiego, problemy gospodarcze, ciągłe braki zaopatrzenia i brak wolności słowa. Druga perspektywa, oparta na nostalgicznych wspomnieniach, wiąże się z idealizowaniem życia codziennego, kultury i rozrywki. Choć niełatwe realia Polski Ludowej nie sprzyjały jednostkowym aspiracjom, dostarczały artystom pewnych benefitów, jak chociażby zwolnienie z obowiązku pracy na etat, co pozwalało

---

3 W. Piasecki, *Polska Szkoła Plakatu*, „Przekrój" 1997, nr 2708 (20), https://przekroj.pl/archiwum/artykuly/106657?f=szukaj:plakat (dostęp: 13.03.2025).

4 Szczegółowo na temat przedstawicieli i dzieł Polskiej Szkoły Plakatu w: Z. Schubert, *Polska Szkoła Plakatu*, Poznań 2024.

środowisku bohemy artystycznej na twórczy rozkwit[5]. Dzięki obecności wyrazistych osobowości twórczych okres między II wojną światową a transformacją ustrojową 1989 roku posiada również to nostalgiczne oblicze, funkcjonując w zbiorowej wyobraźni jako unikatowy, kreatywny i pełen mitów[6].

W tych zawiłych czasach żył i tworzył jeden z czołowych polskich indywidualistów – Franciszek Starowieyski. Ekstrawagancja bohatera silnie kontrastowała na tle systemowo sterowanej rzeczywistości, nadając mu rangę postaci legendarnej. Franciszek Starowieyski, idol i ikona PRL, człowiek utalentowany, pracowity i o nieposkromionej fantazji, zajmował się nie tylko plakatem, ale też scenografią teatralną i filmową, rysunkiem, grafiką, ilustracją książkową, malarstwem oraz autorskim Teatrem Rysowania – przypominającym happening spektaklem z rysowaniem na żywo przed publicznością. Artysta znany był ze swojej niebywałej kolekcji antyków i nieprawdopodobnych historii.

W epoce programowo promującej kolektywne wartości Starowieyski prezentował silnie indywidualistyczne podejście do życia i sztuki, co łączyło się z jego obsesją dotyczącą szlacheckiego pochodzenia. Stał w opozycji do nowo ustanowionego porządku społecznego, pozostając wierny standardom, w których się wychował. Zrodzone z etosu szlacheckiego ziemiańskie wartości zostały oficjalnie zdegradowane i uznane za relikt burżuazyjnego porządku, a szlachta i arystokracja, zgodnie z aksjologią państwową, zaliczone zostały do wrogów klasowych. Reforma rolna i upaństwowienie majątków stanowiło symboliczny koniec epoki, w której hierarchia, tradycja i etos honorowy uchodziły za fundament tożsamości Starowieyskiego. To na ich podstawie silnie przywiązany do tradycji rodowych artysta budował swą autokreację. W swej postawie zachowywał dumę i dystans arystokraty, objawiające się poczuciem wyjątkowości, przywiązaniem do formy oraz ironią.

Barokizująca twórczość w połączeniu z charyzmą i prowokacyjnym zachowaniem uczyniły ze Starowieyskiego jedną z najbardziej rozpoznawalnych

---

5 M. Małkowska, prowadząca audycję rozm. z K. Włodarską, S. Szydłowskim, *Prywatne galerie sztuki i cyganeria PRL-u*, 4.11.2020, https://trojka.polskieradio.pl/artykul/2613842,prywatne-galerie-sztuki-i-cyganeria-prl-u (dostęp: 21.06.2025).

6 Zjawisko romantyzacji PRL opisane szerzej w artykule: A. Balcerzak, *"The Charm of the PRL". Memory Culture, (Post)Socialist Nostalgia and Historical Tourism in Poland*, „Slovenský Národopis/Slovak Ethnology" 2021, t. 69, nr 2, s. 255–273.

postaci PRL. Jego życiorys to jednak zacznie więcej niż zbiór anegdot pełnych humoru, napięcia i zaskakujących zwrotów akcji. To historia człowieka doświadczonego w dzieciństwie przez wojnę i jej następstwa, który za pomocą ekspresji twórczej poszukiwał własnego sposobu na przetrwanie i zachowanie niezależności w trudnej rzeczywistości socjalistycznej Polski.

Artysta pozostawił po sobie tysiące dzieł plastycznych, świadczących o jego bujnej wyobraźni, wyrafinowaniu i wrażliwości. Pokłosiem jego obecności są również liczne wywiady prasowe i telewizyjne, programy dokumentalne, a także książki powstałe na podstawie pogłębionych rozmów z twórcą. Chronologicznie pierwszą, opowiadającą o jego dzieciństwie, jest spisana przez Krystynę Uniechowską-Dembińską *Franciszka Starowieyskiego opowieść o końcu świata, czyli reforma rolna* (1994). Pozostałe trzy to publikacje wywiadów rzek Izabeli Górnickiej-Zdziech, czyli „przewodniki" Franciszka Starowieyskiego (2004, 2008, 2009). Po śmierci artysty autorka wydała jeszcze dwie pozycje na jego temat: listy miłosne uzupełnione o komentarz małżonki, Teresy Starowieyskiej oraz patchworkowy wywiad z rodziną i znajomymi Franciszka, składający się na historię jego życia (2010, 2016). Istotne dane dotyczące biografii twórcy pochodzą również z licznych katalogów jego wystaw. Wspomniane pozycje stanowią bazę do interpretacji opowieści na temat tej nieprzeciętnej postaci.

Legenda

Ekscentryk na misji przeciw konwenansom

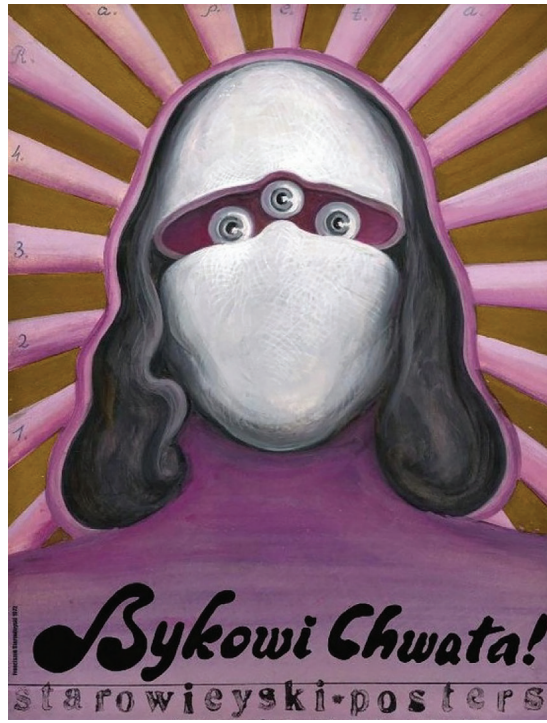
„Bykowi chwała!" – wiwatuje hasło z surrealistycznego plakatu, a na nim autoportret artysty, z głową niczym otwierające się jajo o trojgu oczu, otoczone ciemną zasłoną fryzury, w promienistym nimbie. Jakby mówił o sobie, że oto właśnie on jest posiadaczem szaleńczej intuicji, zdolnym do percepcji poza światem fizycznym niczym oświecony wizjoner, ezoteryczny mag, boski artysta. Takim przedstawieniem zamanifestował swoje ego – wysoce rozwiniętą samoświadomość, a może iluzję niepoprawnego mitomana?

Wysoki, wyprężony, emanujący pociągającą energią i niepohamowanym urokiem, zgrabny jak kot, silny jak byk. Był mężczyzną niezwykle przystojnym, o wielkiej, nieco surowej, dzikiej i fascynującej aparycji, co podobało się kobietom, ale i mężczyźni potrafili docenić jego dostojeństwo, nonszalancki wdzięk i charyzmę. „Jego uroda doskonale się komponowała z jego malarstwem, tak jakby z niego wyszedł, bo przecież takie postacie rysował"[1], mówił o nim Ernest Bryll, zgodnie z faktycznym stanem rzeczy, wszak sam służył sobie za modela postaci męskich. W 1955 roku startował w konkursie piękności Mister Polski i doszedł do jego finału[2].

---

1 I. Górnicka-Zdziech, *Bycza krew*, Warszawa 2016, s. 56.

2 M. Stalmierska, *Franciszek Starowieyski – sztuka i mistyfikacja*, Czas na Wnętrze, 14.01.2014, https://czasnawnetrze.pl/pasje/sztuka/15441-franciszek-starowieyski-sztuka-i-mistyfikacja (dostęp: 1.10.2025).

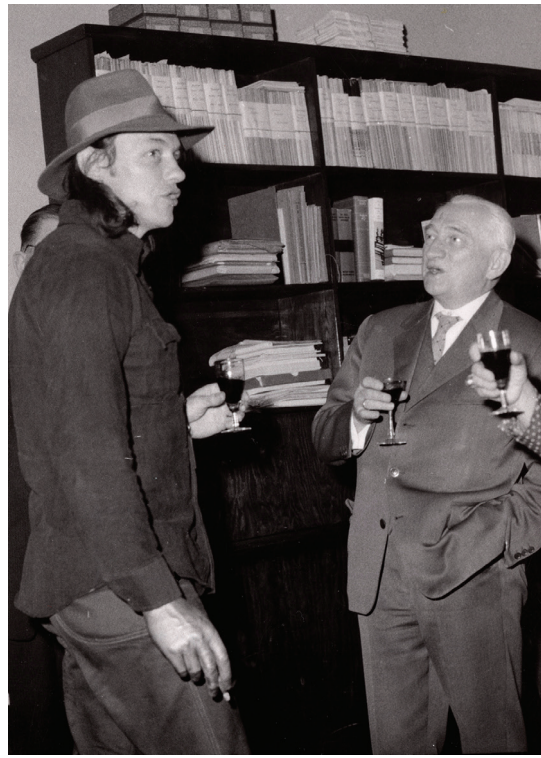
Il. 1. Franciszek Starowieyski, „Bykowi chwała!", 1971. Źródło: OneBid

Jako stały bywalec jednego z najmodniejszych miejsc spotkań mieszkańców stolicy, czyli basenów Legii, cieszył się niesłabnącą popularnością wśród płci pięknej za sprawą budzącej zachwyt muskulatury[3]. Wielokrotnie demonstrował swą siłę i zabawowe usposobienie, tak jak wtedy, gdy w czasach akademickich unosił ponad głowę, na wyciągniętej ręce, jednego ze swoich kolegów[4].

---

3 I. Kielzner, *Królowie życia PRL*, Warszawa 2022, s. 233.

4 A. Dobosz, *Rozmowy z Andrzejem Doboszem*, program telewizyjny, TVP Kultura, Warszawa 2013–2016, odc. „Franciszek Starowieyski", https://vod.tvp.pl/programy,88/rozmowy-z-andrzejem-doboszem-odcinki,275954/odcinek-30,S01E30,334538 (dostęp: 10.09.2025).

Il. 2. Franciszek Starowieyski w modnym kapeluszu i z pomalowaną na złoto prawą dłonią podczas wernisażu swoich prac, połowa lat 70. Fot. dzięki uprzejmości Mikołaja Starowieyskiego

Gdy wchodził do pomieszczenia, wzrok obecnych wędrował w kierunku wejścia, a w drzwiach pojawiał się on – cały na biało. Innym razem w odcieniach błękitu: dżinsy, niebieska koszula, a do tego pod kolor – niebieskawe auto[5]. Na głowie kapelusz, szalenie modne *borsalino* – model, w którym wyglądał niczym Jean-Paul Belmondo w filmach gangsterskich. Pod szyją jedwabny fular albo krawat ozdobiony kolekcjonerską, osiemnastowieczną, inkrustowaną ametystem szpilką po babci. Kiedy indziej niczym Indiana Jones, w rozpiętej,

5 I. Górnicka-Zdziech, *Byczа…*, s. 219.

Bibliografia

Monografie

Czubińska M., *Franciszek Starowieyski. Wirtuoz formy (1930–2009)*, katalog wystawy, Kraków 2013.

Dzikowska E., *Artyści mówią. Wywiady z mistrzami grafiki*, Warszawa 2011.

Franciszek Starowieyski (1930–2009). Przyjaźnie Paryskie 1683–1693. Kolekcja A. i N. Avila, Sopot 2014.

Franciszek Starowieyski, katalog wystawy, oprac. Z. Schubert, Poznań 1975.

Franciszek Starowieyski. Plakaty. Retrospektywa. Z kolekcji Piotra Dąbrowskiego i Agnieszki Kulon, katalog wystawy, oprac. Z. Schubert, Olsztyn 2003.

Franciszek Starowieyski. Rok 1699, red. A. Stroka, Kraków 1999.

Górnicka-Zdziech I., *Bycza krew*, Warszawa 2016.

Górnicka-Zdziech I., *Listy miłosne Franciszka Starowieyskiego*, Warszawa 2010.

Górnicka-Zdziech I., *Przewodnik inteligentnego snoba według Franciszka Starowieyskiego*, Warszawa 2004.

Górnicka-Zdziech I., *Przewodnik po kobietach według Franciszka Starowieyskiego*, Warszawa 2009.

Górnicka-Zdziech I., *Przewodnik zacnego kolekcjonera według Franciszka Starowieyskiego*, Warszawa 2008.

Kielzner I., *Królowie życia PRL*, Warszawa 2022.

Konstantynowicz J., *Franciszek Starowieyski. Nieznośna lekkość tworzenia*, katalog pdf, Białystok 2022, https://oilbialystok.pl/wp-content/uploads/2023/01/Nieznosna_lekkosc_tworzenia_Franiczek_Starowieyski.pdf (dostęp: 13.01.2025).

Krzemień T., *Znajomi nieznajomi*, Warszawa 1977.

Krzysztofowicz-Kozacka S., *Sztuka w czasach PRL*, Olszanica 2016.

Piękta A., Witkowska I. (red.), *U Byka w pałacu: Franciszek Starowieyski*, katalog wystawy, Warszawa 2015.
Polski słownik biograficzny, t. 42, red. A. Romanowski, Kraków 2003.
Porębski M., *Kubizm: wprowadzenie do sztuki XX wieku*, Warszawa 1986.
Schubert Z., *Polska Szkoła Plakatu*, Poznań 2024.
Skandalista spod znaku byka, katalog aukcyjny Desa Unicum, Warszawa 2003.
Shakespeare W., *Jak wam się podoba*, tłum. S. Barańczak, Warszawa 2001.
Uniechowska-Dembińska K., *Franciszka Starowieyskiego opowieść o końcu świata, czyli reforma rolna* [audiobook], Warszawa 1999.
Włodarczyk W., *Socrealizm. Sztuka polska w latach 1950–1954*, Kraków 1991.

Artykuły

Adamski A., *Franciszek Starowieyski. Sztuka po końcu świata*, 25.11.2017, Biznes i Styl, https://biznesistyl.pl/ludzie/sylwetki/3427_franciszek-starowieyski-sztuka-po-koncu-swiata.html (dostęp: 16.10.2024).
Balcerzak A., *"The Charm of the PRL". Memory Culture, (Post)Socialist Nostalgia and Historical Tourism in Poland*, „Slovenský Národopis/Slovak Ethnology" 2021, t. 69, nr 2.
Barańska-Głowacka J., *Byliśmy jak Bonnie i Clyde*, 30.04.2014, https://www.temidium.pl/artykul/bylismy_jak_bonnie_i_clyde-313.html#_ftn3 (dostęp: 20.04.2025).
Bazar na Kole – miejsce dla miłośników staroci, Warszawa, https://biznes.um.warszawa.pl/-/bazarkolo (dostęp: 9.02.2025).
Biełow I., *Paliliśmy papierosy i kłamliwe gazety. Marzec '68 i literatura polska*, Culture.pl, 7.05.2024, https://culture.pl/pl/artykul/palilismy-papierosy-i-klamliwe-gazety-marzec-68-i-literatura-polska (dostęp: 21.07.2025).
Biennale Plakatu w Warszawie, „Przekrój" 1966, nr 1104(23), https://przekroj.pl/en/archive/artykuly/21831?f=rok%3A1966%2Cszukaj%3Awar&utm_source=chatgpt.com (dostęp: 13.03.2025).
Bloda A., *Sekrety Starowieyskiego*, 1.03.2009, https://www.wprost.pl/tygodnik/154779/Sekrety-Starowieyskiego.html (dostęp: 13.04.2025).
Burzyński T., *Klub dziennikarza – koniec legendy*, https://dziennikarzerp.eu/ARCHIWUM/2005-2009/burzynsk01i.html (dostęp: 17.02.2025).
Czapliński C., *Portret z historią. Eva J. Pape*, https://www.czczaplinski.com/post/portret-z-histori%C4%85-eva-j-pape (dostęp: 11.11.2025).

Czapliński C., *Portret z historią. Franciszek Starowieyski*, https://www.czczaplinski.com/post/portret-z-histori%C4%85-franciszek-starowieyski (dostęp: 13.11.2024).

Czapliński C., *Starowieyski*, „Kariera" 1991, nr 5.

Czapliński C., *Surrealistyczny świat Starowieyskiego*, „Przegląd Polski" (dodatek kulturalny do „Nowego Dziennika"), Nowy Jork, 2.05.1985.

Czapliński C., *Tworzę dla Polski i Polaków*, „Relax" 1985, nr 21 (62), 25.05.

Czaszka na Bernadyńskiej, relacja z „Expressu Wieczornego" z 15.09.1977, https://www.sadyba24.pl/jcontentxmipsum-potenti-leo-malesuada-amet-sociis-nascetur-variusxm/item/2855-czaszka-na-bernardynskiej (dostęp: 17.02.2025).

Czerwiński A., *Ojciec udawał lekarza. Tak zaczęły się w Polsce porody rodzinne. To było w Łodzi. 40 lat temu*, „Gazeta Wyborcza", 9.06.2023, https://lodz.wyborcza.pl/lodz/7,35136,12134518,doktor-ktory-wpuscil-ojcow-na-porodowki.html (dostęp: 24.02.2025).

Dobrowolska A., *Golasy na polskich plażach. Jaką rolę odgrywał naturyzm w PRL*, rozm. Ł. Starczuk, https://krytykapolityczna.pl/kultura/czytaj-dalej/golasy-na-polskich-plazach-jaka-role-pelnil-naturyzm-w-prl-rozmowa (dostęp: 11.04.2025).

Encyklopedia PWN, s.v. „wielka płyta", https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3995657 (dostęp: 30.03.2025).

Filonik A., *Magazyn „Ty i Ja" – patrzymy na Zachód*, Niezła Sztuka, 1.12.2017, https://niezlasztuka.net/o-sztuce/magazyn-ty-i-ja (dostęp: 11.01.2025).

Franciszek Starowieyski. Teatr Rysowania – W oczekiwaniu Ocaliciela, Muzeum Miedzi, https://muzeum-miedzi.art.pl/wystawy-2015-pozycja/320-franciszek-starowieyski-teatr-rysowania-w-oczekiwaniu-ocaliciela (dostęp: 12.12.2024).

Gieżyński S., *Franciszek Starowieyski: mistrz i prowokator*, 8.01.2016, Weranda.pl, https://www.weranda.pl/sztuka-zycia/artysci/mistrz-i-prowokator (dostęp: 8.12.2024).

Graczyk A., *„Arsenał". Ogólnopolska Wystawa Młodej Plastyki „Przeciw wojnie – przeciw faszyzmowi"*, 22.08.2022, https://artbidy.com/pl/historie/arsenal-ogolnopolska-wystawa-mlodej-plastyki-przeciw-wojnie-przeciw-faszyzmowi (dostęp: 26.11.2024).

Grefkowicz M., *Słynny bazar staroci w Warszawie. Odwiedź go koniecznie zanim zniknie z mapy miasta*, „Wprost", 18.03.2023, https://dom.wprost.pl/aktualnosci/11142700/slynny-bazar-staroci-w-warszawie-odwiedz-go-koniecznie-zanim-zniknie-z-mapy-miasta.html (dostęp: 9.02.2025).

Gunia J., *Do i od redakcji. Polskie plakaty w Paryżu*, „Przekrój" 1986, nr 2139 (23).
Jaruga R., *Nowosielski tuszuje Starowieyskiego*, „Angora", 29.02.2012.
Jaskłowska M., *Jak wychowywano dzieci w czasach PRL, a jak dziś? – państwo, rodzina, szkoła*, 1.12.2023, https://kronikidziejow.pl/ciekawostki/jak-wychowywano-dzieci-w-czasach-prl-jak-dzis-panstwo-rodzina-szkola (dostęp: 11.01.2025).
K.D., *Plakat francuski*, „Przekrój" 1986, nr 2143(27).
Kałużyński Z., *Pół wieku niechlujstwa*, „Polityka", 12.02.1989, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/klasykipolityki/1775628,1,zygmunt-kaluzynski-pol-wieku-niechlujstwa.read (dostęp: 19.04.2025).
Kosiński K., *Alkohol w PRL*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały" 2020, t. XVIII, *Leksykon historii społecznej PRL*, s. 257, https://apcz.umk.pl/PL1944/article/view/Polska.2020.09/27341 (dostęp: 12.03.2025).
Kott T., *Gorzka arkadia*, [w:] program do spektaklu *Jak wam się podoba*, Teatr Polski, Warszawa 2006/2007.
Kowalczyk J.R., *Literaci tworzący w odosobnieniu*, Culture.pl, 5.05.2020, https://culture.pl/pl/artykul/literaci-tworzacy-w-odosobnieniu (dostęp: 7.05.2025).
Kresowaty Z., *Między logos a mythos*, „PAL. Przegląd Artystyczno-Literacki" 2000, nr 7/8.
Kresowaty Z., *Franciszek Starowieyski. Rozpustnik, Byk, kapłan czy mag?*, http://kresowaty.pl/franciszek-starowieyski-rozpustnik-byk-kaplan-czy-mag (dostęp: 27.12.2024).
Łubocki J.M., *Pół wieku chwały Bykowi*, „Magazyn Filmowy" 2021, nr 118, czerwiec.
Manzano P., *Picasso – Gołąb i Gołąbek pokoju*, Art witryna, 1.11.2024, https://art-witryna.pl/picasso-golab-golabek-pokoju/ (dostęp: 3.01.2025).
Matczuk P.K., *Między Zachodem a Wschodem. Brzmienia PRL*, „Piosenka. Rocznik Kulturalny" 2016, nr 4.
Nasierowski J., *Żałuję, że zrobiłem paru osobom krzywdę*, rozm. A. Swoboda, 30.06.2017, https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,177333,22018363,jerzy-nasierowski-zaluje-ze-zrobilem-paru-osobom-krzywde.html (dostęp: 11.06.2025).
O fundacji, Fundacja Kościuszkowska, https://kfpoland.org/o-fundacji (dostęp: 7.02.2025).
Palczewski M., *Prowokacja dziennikarska. Definicja – aspekty prawne i etyczne – typologia*, „Studia Medioznawcze" 2008, nr 2 (33).
Piasecki W., *(Korespondencja P. z Kanady) „…ciągle JA!"*, „Przekrój" 1990, nr 2348 (23).

Piasecki W., *Polska Szkoła Plakatu*, „Przekrój" 1997, nr 2708 (20), https://przekroj.pl/archiwum/artykuly/106657?f=szukaj:plakat (dostęp: 13.03.2025).

Radwan Ł., *Indiana Jones z Koła*, „Wprost", 17.06.2007, https://www.wprost.pl/tygodnik/108504/Indiana-Jones-z-Kola.html (dostęp: 14.02.2025).

Sarzyński P., *Sztuka po Byku*, „Polityka", 7.03.2009, https://www.polityka.pl/archiwumpolityki/1839570,1,sztuka-pobyku (dostęp: 10.06.2025).

Skotnicka-Pałka M., *„Witamy się bez podawania rąk". Epidemia ospy prawdziwej we Wrocławiu*, Medium, gazeta Dolnośląskiej Izby Lekarskiej, https://web.archive.org/web/20190814172434/https://medium.dilnet.wroc.pl/index.php/czerwiec-lipiec-2013/286-variola-vera-witamy-si-bez-podawania-rk (dostęp: 18.03.2025).

Sołtysik M., *Franciszek Starowieyski*, „Przekrój" 1998, nr 2770 (27), https://przekroj.pl/archiwum/artykuly/91129?f=szukaj:franciszek%20starowieyski (dostęp: 23.03.2025).

Stalmierska M., *Franciszek Starowieyski – sztuka i mistyfikacja*, Czas na Wnętrze, 14.01.2014, https://czasnawnetrze.pl/pasje/sztuka/15441-franciszek-starowieyski-sztuka-i-mistyfikacja (dostęp: 1.10.2025).

Starowieyska T., *Syna nazwał Belzebub, kochał sprośne dowcipy i kobiety. Tak Franciszka Starowieyskiego wspominała jego ukochana*, rozm. T. Pytlakowska, „Viva", 23.02.2023, https://viva.pl/ludzie/wywiady-vivy/wywiad-z-zona-franciszka-starowieyskiego-teresa-23444-r3 (dostęp: 3.01.2025).

Starowieyski. Przede wszystkim jednak w kraju, „Słowo Polskie", 29.05.1977.

Sulisz W., S*tarowieyski o smaku*, rozmowa z Franciszkiem Starowieyskim, 26.08.2004, https://www.jemlublin.pl/starowieyski-o-smaku (dostęp: 1.03.2025).

Szczepański G., *Malowidło na ścianie w zamku w Świdwinie… Niezamierzona pamiątka po Franciszku Starowieyskim*, „Gazeta Pomorska", 16.05.2009, https://pomorska.pl/malowidlo-na-scianie-zamku-w-swidwinie-niezamierzona-pamiatka-po-franciszku-starowieyskim/ar/7046239 (dostęp: 21.01.2025).

Szczygieł M., *Życie to inna historia*, rozm. A. Goc, „Tygodnik Powszechny" 2019, nr 6, https://www.tygodnikpowszechny.pl/zycie-slynna-historia-157476 (dostęp: 6.05.2025).

Szerle W., *„Ty i Ja" – modny „koszyk z kulturą i cywilizacją", czyli kilka słów o pierwszym polskim piśmie lajfstajlowym*, Historia: poszukaj, https://historiaposzukaj.pl/wiedza,historiomat,1744,historiomat_magazyn_ty_i_ja.html (dostęp: 11.04.2025).

Targosz K., *Kocham i maluję*, wywiad z Franciszkiem Starowieyskim, „Panorama" 1991.

YT, *Wódka po polsku, czyli jak piliśmy przez wieki*, „Newsweek", 5.03.2018, https://www.newsweek.pl/historia/wodka-po-polsku-czyli-jak-pilismy-przez-wieki/4sez2w6 (dostęp: 7.05.2025).

Zambrzycka P., *To paliło się w PRL*, Kroniki dziejów, https://kronikidziejow.pl/kryminalne/to-palilo-sie-w-prl-5-marek-papierosow-popularnych-w-dawnych-czasach (dostęp: 13.02.2025).

Żarnowiecki G., *Dramat Szczekocin we wrześniu 1939 roku,* 14.03.2016, https://historiaszczekocin.pl/dzieje-szczekocin/ii-wojna-swiatowa/n,dramat-szczekocin-we-wrzesniu-1939-roku (dostęp: 22.03.2025).

Materiały audio

Biberstein-Starowieyski K., *Marian i Janina Biberstein-Starowieyscy. Ziemiańskie historie*, http://ziemianskie-historie.dobrzyca-muzeum.pl/historia.php?idn=127&ido=112 (dostęp: 27.02.2025).

Głosy z przeszłości. Rozmowa z Franciszkiem Starowieyskim, Ninateka, 2009, https://ninateka.pl/audio,153683/franciszek-starowieyski--glosy-z-przeszlosci-odcinki,22140/odcinek-1,S01E01,6940 (dostęp: 24.11.2024).

Małkowska M., prowadząca audycję rozm. z K. Włodarską, S. Szydłowskim, *Prywatne galerie sztuki i cyganeria PRL-u*, 4.11.2020, https://trojka.polskieradio.pl/artykul/2613842,prywatne-galerie-sztuki-i-cyganeria-prl-u (dostęp: 21.06.2025).

Nowicka J., prowadząca podcast rozm. z K. Kuitkowskim, *Kości, czaszki, kunstkamera – w wystawie Starowieyskiego w Pałacu Sztuki*, 12.05.2025, Radio Kraków, https://www.radiokrakow.pl/audycje/kosci-czaszki-kunstkamera-w-wystawie-starowieyskiego-w-palacu-sztuki (dostęp: 20.05.2025).

Materiały wideo

Dobosz A., *Rozmowy z Andrzejem Doboszem*, program telewizyjny, TVP Kultura, Warszawa 2013–2016, odc. „Franciszek Starowieyski", https://vod.tvp.pl/programy,88/rozmowy-z-andrzejem-doboszem-odcinki,275954/odcinek-30,-S01E30,334538 (dostęp: 10.09.2025).

Dondziak M., Krakowiak A., *Alfabet Krzysztofa Zanussiego. Franciszek Starowieyski*, odc. 83, 26.07.2024, https://youtu.be/ZeltrGFfEN0?si=LlbtrHgi2eTEvPxe (dostęp: 15.09.2025).

Franciszek Starowieyski, talk-show, rozm. K. Wojewódzki, YouTube, 4.12.2013, https://youtu.be/sgyg8eFTYq0 (dostęp: 5.07.2017).

Franciszka Starowieyskiego gawędy o sztuce. I wystawa sztuki nowoczesnej 50 lat później, https://youtu.be/DZtS18xfuhI?si=_1nGgkrIsssl8ESQ (dostęp: 24.11.2024).

Geber A., *Sztuki plastyczne i użytkowe – wystawa Franciszka Starowieyskiego*, https://cyfrowa.tvp.pl/video/sztuki-plastyczne-i-uzytkowe,wystawa-franciszka-starowieyskiego,59372521 (dostęp: 10.10.2024).

Więcław M., *Byłem figurantem SB. Cienie PRL*, odc. „Franciszek Starowieyski", 2007, http://vider.info/vid/+fevcs5 (dostęp: 3.12.2024).

Pozostałe źródła

Drzewo genealogiczne Franciszka Starowieyskiego h. Biberstein, https://www.sejm-wielki.pl/b/sw.6 (dostęp: 11.10.2024).

Franciszek Starowieyski, ceny osiągnięte podczas licytacji, Desa Unicum, https://desa.pl/pl/artysci/franciszek-starowieyski (dostęp: 30.09.2025).

Prezydent odznaczył pośmiertnie Franciszka Starowieyskiego, 2.03.2009, https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/ordery-i-odznaczenia/prezydent-odznaczyl-posmiertnie-franciszka-starowieyskiego,18161,archive (dostęp: 1.02.2025).

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w latach 1950–2025, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/przecietne-miesieczne-wynagrodzenie-w-gospodarce-narodowej-w-latach-1950-2025,2,1.html (dostęp: 1.08.2026).

Starowieyski F., *Zaproszenie na pokaz prac Franciszka Starowieyskiego*, Galeria Kordegarda, Warszawa 1972.

Uchwała nr IV/78/2015 z 2015.01.15 w sprawie nadania nazwy ulicy w Dzielnicy Mokotów m.st. Warszawy, Biuletyn Informacji Publicznej, https://bip.warszawa.pl/web/rada-warszawy/-/uchwala-nr-iv-78-2015-z-2015-01-15-10048388-2775296-7357017-6683477-2174712 (dostęp: 18.02.2025).

Po wojnie i w cieniu PRL, skonfrontowany z brutalnymi przeobrażeniami kraju i życia prywatnego, Franciszek Starowieyski jako młody szlachcic wchodził w dorosłość. Jego remedium na przytłaczającą rzeczywistość stała się niezwykła wyobraźnia, dzięki której kreował nie tylko intrygujące obrazy, lecz także osobistą tożsamość. Oryginalnymi plakatami, niebywałymi historiami i ekscentrycznym zachowaniem stawał w kontrze do socjalistycznej ideologii, co uczyniło go legendą swoich czasów.

Oto opowieść o artyście i architekcie własnego mitu, o jego sztuce i życiu.

Iga Skowrońska – absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na kierunkach kulturoznawstwo, historia sztuki oraz dziennikarstwo i komunikacja społeczna. Autorka artykułów dotyczących sztuki oraz wywiadów z osobami związanymi z kulturą. Łączy pracę z pasją – jako niezależna krupierka pokerowa podróżuje po świecie, rozdając karty, poznając ludzi, miejsca i historie. Prezentowaną książkę pisała na pięciu kontynentach. Z Franciszkiem Starowieyskim od wczesnego dzieciństwa łączyły ją przeróżne sploty okoliczności.

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

wydawnictwo.uni.lodz.pl
ksiegarnia@uni.lodz.pl
(42) 665 58 63

Książka dostępna również jako e-book

ISBN 978-83-8445-102-1
9 788384 451021